

Тюбешуле

Ал жанында — Тырныауузга маъгданни къазып башлау эмда туризмни айнытыу

КЪМР-ни Башчысы Казбек Коков Элбрус району администрациясыны таматасы Юра Борсов бла ишчи тюбешу бардыргъанды. Анда муниципалитетни айну онглары сюзюлгендиле, ол санда Россейни Экономиканы айнытыу министерствосуну оюучулары бла кеп болмай бардырылган кенгешде белгиленген жумушла эсге алынгандыла. Аны юсюнден КЪМР-ни Башчысыны бла Правительство суну пресс-службасы билдиргенди.

Бююнюлукде районда бардырыла турган бек маъганалы проектлеге Тырныауузда маъгданни къазып башлау эмда Минги тауну тийресе туризмни айнытыу саналадыла. Биринчисини юсюнден айтханда, маъгдан чыгарылыкъ жерге жол ишленгенди. Экинчиси бла байламлы уа жылны узуну ишленген «Элбрус» турист-рекреация комплекси айнытыу энци эс бурлулукду. Гипс жарашдыруучу «Гипсолит» завод да кюнчю эсдюре барады. Мында бююнюлукде 300 чаклы адам урунады.

Анда озгъан жылны эсеплери сюзюлгендиле эмда быйылгъа белгиленген борчлагъа къаралгъанды. КЪМР-ни Башчысы Казбек Коковну Чегем муниципал районну жер-жерли администрациясыны таматасы Юра Борсов бла ишчи тюбешуу болгъанды. Анда озгъан жылны эсеплери сюзюлгендиле эмда быйылгъа белгиленген борчлагъа къаралгъанды, деп билдиргендиле КЪМР-ни Башчысыны бла Правительство суну пресс-службасында.

Озгъан жылны эсеплери сюзюлгендиле эмда быйылгъа белгиленген борчлагъа къаралгъанды

Айтылгъаныча, энчи аскер операциягъа къатышханлагъа бла алааны юйорлерине тухтулукду эту, республиканы битеу районларында, баш маъганалы жумушладан бири болгъанлай къалады. Муниципалитетден къазуат барган жерлеге гуманитар жюкле дайым жибериледе.

дагъыда 300 жери боллук Маданият юй эмда спорт мекам ишлене турадыла. Къурулуш ишлени жылны ахырына бошаргъа белгиленеди.

Быйыл районда модуль китапханала къурагъа, билим беруу эмда маданият мекамланы жангыртургъа, район поликлиникагъа бла Кенделенде амбулаториягъа тынгылы ремонт этерге, инфраструктура бла байламлы ишлени да андан ары бардырыгъа мурат этиледе.

РОССЕЙНИ ПРЕЗИДЕНТИНИ АЙЫРЫУ
2024 жыл 15-17 март
ЦИК.РФ

Кенгеш

Тири къармашханланы саны эсеу

РФ-ни Экономиканы айнытыу министерствосуну инвестициялы политика эм гитче эмда орта предпринимательствону айнытыу департаментини башчысы Инна Дадаян бардыргъан кенгешге КЪМР-ни экономиканы айнытыу министрнин орунбасары Ольга Белецкая да видео амал бла къатышханды. Сёз анда федерал проектле къаралны субъектеринде былтыр къалай тамамлангандыла. Гитче эмда орта предпринимательство бююмде къармашханланы саны» миллет проектин кёрюмдюрин эм башха темаланы сюзюлгендиле, деп билдиргендиле республиканы бу министрствосундан.

Иглендириу

Эллени тапландырыуыгъа — танг кесек ахча

Къабарты-Малкъар «Эллени не жаны бла да иглендириу» къырал проект тири ишленген регионладан бирине саналады. Ол Эл мюлк министерствону башчылыгында бардырылады. Быйыл да аны чеклеринде танг кесек жумуш тамамланганды.

Жарсыу

«Ачыгъанлагъа не жаны бла да болушлук этерге хазырбыз»

«Киевли режимни жанындан — ВСУ-ну артиллериясы кезуило адамсызлык иш этгенди, ала соллу кюнде бютюн аслам халкъ жыйылган Донецкни базарына топла бла ургъандыла. Бу сагъатла 25 ёлгени юсюнден белгили болгъанды, она бла адамла ачыгъандыла, сабиле жаралы болгъандыла.

Эл мюлк

Нартюх урлукну сатадыла

Жангы жылны ал кюнлеринде Къабарты-Малкъардан Россейни башха регионларында эмда Беларусъа 120 тонна нартюх урлук жиберилгенди, деп билдиргендиле Россельхознадзордан.

Бай тирлик алыр муратлыдыла

Къабарты-Малкъарны районларыны эл мюлк управлени яларындан билдиргенлерича, быйыл мюлкленни барында да сабанлагъа 281 минг гектар, бёлюнюрюкдю. Андан иги кесеги, неда 211 минг гектары, жазлыклагъа жетеди.

Жетишимли башы — жууаплылык бла усталык

«Каббалкэнерго» предприятия Черек эмда Зольск районлада бёлюмлери электрокючю хайырлануучула бла былтыр айырмалы ишленгендиле. Тийишли эсеплени «Россети» компанияны КЪМР-де бёлююнде чыгаргандыла.

Кёрюмдюле

Жетишимли башы — жууаплылык бла усталык

«Каббалкэнерго» предприятия Черек эмда Зольск районлада бёлюмлери электрокючю хайырлануучула бла былтыр айырмалы ишленгендиле. Тийишли эсеплени «Россети» компанияны КЪМР-де бёлююнде чыгаргандыла.

Шагырейленни

Социал маъганалы жумушха кёпле эс бургъандыла

Кёп болмай Россейде Юйорню жылына аталып «Ахлуларым-суйгенлерим» деген кёрюмчю-форумда Къабарты-Малкъарны Башчысыны кенгешчиси Николай Миронов жыйылыуу келгендиле «Жигитлени сабилери» деген сынау проект бла шагъарей этгенди. Аны маъганасы — энчи аскер операциягъа къатышханланы сабилерине не жаны бла да болушлук тапдырыгъады.

Социал маъганалы жумушха кёпле эс бургъандыла

Кёп болмай Россейде Юйорню жылына аталып «Ахлуларым-суйгенлерим» деген кёрюмчю-форумда Къабарты-Малкъарны Башчысыны кенгешчиси Николай Миронов жыйылыуу келгендиле «Жигитлени сабилери» деген сынау проект бла шагъарей этгенди. Аны маъганасы — энчи аскер операциягъа къатышханланы сабилерине не жаны бла да болушлук тапдырыгъады.

Кёрюмдюле

Жетишимли башы — жууаплылык бла усталык

«Каббалкэнерго» предприятия Черек эмда Зольск районлада бёлюмлери электрокючю хайырлануучула бла былтыр айырмалы ишленгендиле. Тийишли эсеплени «Россети» компанияны КЪМР-де бёлююнде чыгаргандыла.

Кёрюмдюле

Жетишимли башы — жууаплылык бла усталык

«Каббалкэнерго» предприятия Черек эмда Зольск районлада бёлюмлери электрокючю хайырлануучула бла былтыр айырмалы ишленгендиле. Тийишли эсеплени «Россети» компанияны КЪМР-де бёлююнде чыгаргандыла.

Жолоучула Малкъарны юсюнден

XVIII—XIX ёмюрледе Малкъарны географиясына, тарыхына, халкъны жашау турмушуна, культураны сейир ёсгени эсленеди. Бери тыш къыраллы, россейли экспедицияла къурапын, тинтиуле бардырылып башлайдыла.

Профессионал

Россейни Журналистлерини союзуна келечисини Сабанчылары Аллийн къызын Арипаны таньмагъан, аны берулерин суймеген миллетибизде хазна адам да болмаз. Терен билимли, нюр бетли, чынты таулу къыз, миллетни тарыхында унутулган бетлерин табып, Къазахстанны, Къыргызстанны къум тюзлеринде къалган таулу адамларыбызны юслеринден материалла жыйып, тарыхны сейир бетлерин ачханды.

Тутхан ишине жюреги бла бериле билген

Ипму

Тил эм аны мардасы

3 бет

Ана тилибизни, аны къалай къураулыгъаны эмда жюрютюле келгенини, заман оза, къаллай тюрленуле болгъанларыны, аны бурун заманладан энди дегери къалай ёзгерге неда жангыра келгенини юсюнден филология илмуланы доктору, профессор Улакъланы Махти айтады.

«Гюржюле бла къоншуда жашайдыла, алагъа Басиан дейдиле»

Жыйылыу

Кыйын болумлага да апчымазгандыла

МЧС-ни Къабарты-Малкъарда Баш управлениасыны башчысы Михаил Надёжин бла къурулуш эм жашау журт-коммунал министр Алим Бербеков МЧС-ни СКФО-да жер-жерли бөлүм-лерини ишлерини эсеплерин чыгарыу жыйылыуыга къатышкандыла.

Мингден аслам көре атлангандыла, аладан 851 адамга болушкандыла, психологла да кыйын болумга тыо-шен 1500-ден аслам инсан бла ишле-гендила.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Профессионалла

Россейни Журналистлерини союзуна келечисин Сабанчылары Алийни къызын Арипаны танымазган, аны бериулерин сүймеген миллетибизде хазна адам да болмаз.

Тутхан ишине жүреги бла бериле билген

Ахматланы Ибрагимни бла Тёпеланы Алимни берген билимлери жашау жолума бек улуу себеплик этгендила.

Окъууну бошагъандан сора уа, Тогузаланы Магомат ишге чакъырып, Чегем районну газетинде урунуу жолун башлайды.

Ол Лашкутада тууганды, уллу юйюрге өсгенди, юч эгеч бла эки къарындаш болгандыла.

Арипаны телевиденияда ишлерге сүймеклиги гитче заманында да туура болганды.

Алтынчы классда болганында уа, устазы Гему-ланы Галина Масхуодна белгили жазуучулары-бызны Лашкутаны орта школуну къонакыга чакъ-ырган эди.

Школну бошар кезиунюне абадан къарындашы бла эгечи Москвада бийик билим ала тура эдиле, Арипа-ны да анда журналистикага кирирге умуту болганды.

Белгилеу

Эм иги арбазла, шүөх юйле

«Эм иги юй. Эм иги арбаз» битеуроссей конкурсу регион бөлүмюнде хорлагъанланы атлары ачыкъ этилгенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлаганды.

Саулуукъ

Уллайганлагга къайгыр

Къабарты-Малкъарда уллайган адамладан 970 стационар халда геронтология болушлукъ алгандыла.

Журтубуз

Дых тау

Журтубузну ариу жерлерини юсюнден кезиулю хапарыбызда Дых тауна эсгерликбиз.

Болсада ол тикди. Къаягъа ёрлеучолони анга сөйрлерни уллу болганыкъыгъа, анга чыгаргъа базынганла азыдыла.

Совет власть орналгандан сора 1931 жылда белгили оруслу къаячы Виталий Алабаков юйдеги эм къарындашы бла мингенди аны башына.

Бюгюнлюкде да бардыла Дых тауга ёрлерге сүйгенле. Ала Нальчикден Бызынгыга келедила.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Ол он жылдан асламны КъМР-ни Правительствосуну Адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла комиссияны санында болуп, кёчгюнчюлюкде болгъан къартлагга ахча себеплик этилирча сюд ишледе болушуп турганды.

Анда ишлеген кезиунюде Арипаны терен билим-ли, ариу тили болганын эсеп, КъМР-ни сыйлы журналисти Мишаланы Ахузат аны телевидениягга чакъырады.

«Бу иш манга алай сейир кёрунген эди, биринчи бериулерим да Къазахстан, Къыргызстан бла байламлы эдиле. Анымы анасы отуз жети жылында, беш сабийи да гитчелей къалып, анда ауушкан эди.

Ол анда жашаган адамларыбыз бла байламлыкъ журютюп, бери къонакыгга Къазахстандан адамларыбыз да келген эдиле. Ол кезиуде Парламентни Председатели Чеченланы Ануаргга билдирип, къонакбайлыкъ этедила.

«Дагыда жүрек ыразылыгымы Тоторкчуланы Алийге билдиргеге суюме. Жаш тёлюню айнууна себеплик этген «Эльбрусид» фонд кёп адамыбыз-гга болушканды. Мени бир бериуом да къалмаганды, ала жыйышдыргъан материалла бла хайырланмагъанлай.

«Ананы, атаны да сабийлеригизге ана тили билерге болушугуз деп, чакъырама. Биз тилибизге, туугъан жерибизге да сакъ болургъа борчлубуз.

Бу кюнлюде уа Арипа Алиевна «Нюр» сабий журналыны баш редакторуну къуулугуна сайланганды.

ТЕМУККУЛАНЫ Амина.

Шимал Кавказ кюн сайын

«Мында солургъа битеу онгла бардыла»

Былырны 11 айында Шимал Кавказы регионларында солургъанланы саны 2022 жылны ол кезиунюден эсе 55 процентге кёп болганды эмда 2,5 миллиондан озганды.

«Министр белгилегенича, Шимал Кавказ къыралда туризмин айнытууну баш араларындан бириди. «Мында жылны къайсы кезиунюде да солургъа битеу онгла бардыла: таула, тенгиз, терен тарла, дарман суула, бай тарых бла архитектура.

Къарны байрамы

Архыз курортда Къарны кюнюн кенг халда белгилегендила. Аны байрамлаугга сабийле, абаданла да тири къатышкандыла.

«Къарны битеудуния кюню январь айны ахыр ыйыгыны аллында ыйык кюн жыл сайын белгиленеди. Ол Халкъла аралы лыжа федерацияны башламчылыгы бла спортну къыш тюрлюлерине сабийлени бла жаш тёлюню эслерин бируру ючюн къуралганды.

Дерт жетдириуну тыяр ючюн

Ингушетияны шахарларында бла элдеринде къан бла дерт жетдириуню эмда тойошу-урушуу къозгъагъанланы жарашдыруу комиссияла къуралгандыла.

«Ол мадар инсанланы араларында къауыгъаланы азайтыр, право бузукъланы алгъындан окъуна болдурмаз, ёсноп келген тёлюню адеп-къылыкъгга юйретир мурат бла этилгенди», - дегендила пресс-службадан.

«Аны келечиси айтханнга кёре, жарашдыруучу муниципал комиссияла элени башчылары, эл советлени, жамаутны да келечилери, муниципал къураулыулары депутатлары, межгитлени иймамлары, тейплени сыйлы акъсакълары, полициячыла да киредила.

«Аны келечиси айтханнга кёре, жарашдыруучу муниципал комиссияла элени башчылары, эл советлени, жамаутны да келечилери, муниципал къураулыулары депутатлары, межгитлени иймамлары, тейплени сыйлы акъсакълары, полициячыла да киредила.

«Аны келечиси айтханнга кёре, жарашдыруучу муниципал комиссияла элени башчылары, эл советлени, жамаутны да келечилери, муниципал къураулыулары депутатлары, межгитлени иймамлары, тейплени сыйлы акъсакълары, полициячыла да киредила.

Билдириу

Жаш алимлени кёрмючге сакълайдыла

Россей Илмуну кюнюне аталып, СКФО-ну жаш алимлери жангычылыкъланы кёргозтген инновациялы проектлени кёрчюнчюне кеслерини хунерлерин ачыкъларгга эмда анга (кёрмюч) къатышыргга суйгенле аны юсюнден билдиргеге, заявкалары узакъгга созмай берирге керекдила.

«Эсге сала айтсакъ, Гериятрия арада медицина болушлукъ алыр неда реабилитацияны ётер ючюн адам жашаган жерлеринде терапевттен эркинлик къагъыт алыргга тийишлиди.

«Эм иги инновациялы продукт», «Эм иги инновациялы оюм», «Эм иги презентация этилген проект», «Эм иги бизнес-оюм», «Эм иги социал проект» деген бөлүмлеге кёре сайлау этиликди.

«Эм иги инновациялы оюм», «Эм иги презентация этилген проект», «Эм иги бизнес-оюм», «Эм иги социал проект» деген бөлүмлеге кёре сайлау этиликди. Хорламгга тийишли болгъанла уа дипломла эмда багъалы саугъала бла белгиленирикдила.

«Эм иги инновациялы оюм», «Эм иги презентация этилген проект», «Эм иги бизнес-оюм», «Эм иги социал проект» деген бөлүмлеге кёре сайлау этиликди. Хорламгга тийишли болгъанла уа дипломла эмда багъалы саугъала бла белгиленирикдила.

азайганды, деп билдиргенди республиканы билим беруу эмда илму министри Элла Алибекова.

«Бюгюнлюкде бизде 34 учреждение, ол санда 21 сабий сад бла 13 школ жабылыпдыла», - дегенди ол республиканы правительствосуну къауумуну кенгешинде.

«РИА Новости» билдиргенге кёре, Чечени миллет политика, тыш байламлыкъла, басма эмда информация жаны бла министри Ахмед Дулаев жуукъ замандада къачхычыладан 30-су иш бла жалчытылынырыкъды, аладан 27-чи саулукъ сакълау бөлүмюде ишлеркидила, дегенди.

«РИА Новости» билдиргенге кёре, Чечени миллет политика, тыш байламлыкъла, басма эмда информация жаны бла министри Ахмед Дулаев жуукъ замандада къачхычыладан 30-су иш бла жалчытылынырыкъды, аладан 27-чи саулукъ сакълау бөлүмюде ишлеркидила, дегенди.

«РИА Новости» билдиргенге кёре, Чечени миллет политика, тыш байламлыкъла, басма эмда информация жаны бла министри Ахмед Дулаев жуукъ замандада къачхычыладан 30-су иш бла жалчытылынырыкъды, аладан 27-чи саулукъ сакълау бөлүмюде ишлеркидила, дегенди.

«РИА Новости» билдиргенге кёре, Чечени миллет политика, тыш байламлыкъла, басма эмда информация жаны бла министри Ахмед Дулаев жуукъ замандада къачхычыладан 30-су иш бла жалчытылынырыкъды, аладан 27-чи саулукъ сакълау бөлүмюде ишлеркидила, дегенди.

«РИА Новости» билдиргенге кёре, Чечени миллет политика, тыш байламлыкъла, басма эмда информация жаны бла министри Ахмед Дулаев жуукъ замандада къачхычыладан 30-су иш бла жалчытылынырыкъды, аладан 27-чи саулукъ сакълау бөлүмюде ишлеркидила, дегенди.

«РИА Новости» билдиргенге кёре, Чечени миллет политика, тыш байламлыкъла, басма эмда информация жаны бла министри Ахмед Дулаев жуукъ замандада къачхычыладан 30-су иш бла жалчытылынырыкъды, аладан 27-чи саулукъ сакълау бөлүмюде ишлеркидила, дегенди.

«РИА Новости» билдиргенге кёре, Чечени миллет политика, тыш байламлыкъла, басма эмда информация жаны бла министри Ахмед Дулаев жуукъ замандада къачхычыладан 30-су иш бла жалчытылынырыкъды, аладан 27-чи саулукъ сакълау бөлүмюде ишлеркидила, дегенди.

«РИА Новости» билдиргенге кёре, Чечени миллет политика, тыш байламлыкъла, басма эмда информация жаны бла министри Ахмед Дулаев жуукъ замандада къачхычыладан 30-су иш бла жалчытылынырыкъды, аладан 27-чи саулукъ сакълау бөлүмюде ишлеркидила, дегенди.

«РИА Новости» билдиргенге кёре, Чечени миллет политика, тыш байламлыкъла, басма эмда информация жаны бла министри Ахмед Дулаев жуукъ замандада къачхычыладан 30-су иш бла жалчытылынырыкъды, аладан 27-чи саулукъ сакълау бөлүмюде ишлеркидила, дегенди.

Хата азданды

Къарачай-Черкесни элдеринден биринде той бушуу бла бошайыргга аздан къалганды.

«Полицияда ол «жигит» сокъуранганын айтханды. Болсада аны РФ-ни Административ право бузукълыкъланы кодексини 20.13-чю статьясыны 2-чи кесегине кёре (Сауудтан адамаля жашагъан эмда эркин этилмеген жердеде атырыу) терслейдила.

«Полицияда ол «жигит» сокъуранганын айтханды. Болсада аны РФ-ни Административ право бузукълыкъланы кодексини 20.13-чю статьясыны 2-чи кесегине кёре (Сауудтан адамаля жашагъан эмда эркин этилмеген жердеде атырыу) терслейдила.

«Полицияда ол «жигит» сокъуранганын айтханды. Болсада аны РФ-ни Административ право бузукълыкъланы кодексини 20.13-чю статьясыны 2-чи кесегине кёре (Сауудтан адамаля жашагъан эмда эркин этилмеген жердеде атырыу) терслейдила.

«Полицияда ол «жигит» сокъуранганын айтханды. Болсада аны РФ-ни Административ право бузукълыкъланы кодексини 20.13-чю статьясыны 2-чи кесегине кёре (Сауудтан адамаля жашагъан эмда эркин этилмеген жердеде атырыу) терслейдила.

«Полицияда ол «жигит» сокъуранганын айтханды. Болсада аны РФ-ни Административ право бузукълыкъланы кодексини 20.13-чю статьясыны 2-чи кесегине кёре (Сауудтан адамаля жашагъан эмда эркин этилмеген жердеде атырыу) терслейдила.

Иформация агентстволаны билдирулерине кёре ЮСЮПЛАНЫ Галина хазырлаганды.

ТРАМЛАНЫ Зухура.

Илму

Ана тилибизни, аны кылай кыралганыны эмда жюрютюле келгенини, заман оза, кылай торленуле болганларыны юслеринден газетибизде дайым да оюмла, шартла, башха материалла да басмаланганлай турдыла. Бу жол а редакциябызга аны бурун заманладан эндиге дери кылай өзгере неда жангыра келгенини юсюнден билдириулерин филология илмуланы доктору, профессор Улакяны Махти жазып ийгенди.

Тил эм аны мардасы

Кырачай-малкыар тил кесини мардаланы журуклары бурун айнуу заманларын да башлаганды. Анга шагытык этген шартла: бюгонлюкде кырачайлыла бла малкыарлыла жашаган жерледе табылган руника, кыялада, дорбунада, уллу ташлада сакланган эм алимле тинген жазмала. Бир кыауум эски жазма бюгон-бюгече да шыкылдада табылдыла. Ала бары да бизни халкыбызны ниет хазнасында эм алимле этген кесамат: бурун өмюрледе кырачайлыла бла малкыарлыла аты-бабалары бу жазмала бла эркин хайырлангандыла.

Миллет жазмабыз тохташыр ючюн, халкыбызны алдабар, асыл, эски адамлары кеп сагыш этгенди эм кеслерини хунерлерин тил жашауга сингиргенди. Биз жыйган материалла шагытык этгенича, ана тилибизни биригиу аны диалектерини жуууклашуулары бла башланганды. Бек алгга малкыар аузула, ызы бла кырачай регион бла кырачайлангандыла. Ол шартла асламысында халк жырлада, таурухлада, жомаклада юйорюннгенди. Ол кылай барганды дегенде, Малкыарда этилген жыр Кырачайда жырлана, анда жюрюген тире сөзле эки жаньнда да анылашынгандыла. Аллай сөзле, бизни лексикографиябызны тингенле айтканга көре, кеп чыкмагандыла (бирде терктер хайырлангыч сөзле кезге асламча көрөнөдиле).

Алай бла, ата-бабаларыбыздан кыалган жазманы толусунай хайырлары онг болмагандан, жангы мадарла излей, тилибизни мардаланыу

ден башхалыгы неди десеги, мардаланган литература тил арт өмюрню ичинде кырачайлыла бла малкыарлыла бирикдирип, сөлөшүм эм жазма ише кереклирин жалчатады. Бюгонню айныган тилибиз Кырачай-Черкес эм Кыабарты-Малкыар республикада кырал тили даражасында юрюйдю: илму-излем институтла дэнчи халда тинтиледі, бийик окуу юйледе окулады, грамматика, сөзлюккө жарашырыладыла, кандидат эм доктор ише кыорууланадыла. Бу тилде (бир кесек регион энчиликтери бла) газетле, журналла чыгадыла, радио-телевидение бериле дайым тамаландыла.

Ол литература мардала бир кюнне тохташып кыалмагандыла. Сора тил марда өмюрден ахыргга торленей турган зат туюлду. Анга жамаут айный, торлене барганы кыада, кесини жангычылыкларын кышады, торлендиреди. Бирде, эски марда бла тюзге саналган юлголе кетип, аны орунуна тил жашауга сөзюне терк синген формасы хорлап кетеди. Терсино тюзю заман айырады.

Ана тилибиз сөлөшү тилде мардаланыу мурдорун саны бир башлап, арт эки өмюрню ичинде халкыны жуушун тындыра, бир кыауум акылманы кыйыны, кючу, фахмусу бла, арымай-талмай ишленгенери бла бюгонню даражасы жетгенди. Сөзсюз, юй ишленген балта эшикке кылар дегенча, халкыны аузуунда жюрюген усталаны атлары тийишисича тинтилгенди. Аллай закыйле, усталла, сөзсюз, хар халкыда да болгандыла.

Юлголе аласак, орус тили литература мардага келиширген эм мурдорун салган белгилери орус пост А.С.Пушкин саналады. Аны кеп усталары болганы белгиледи. Терен тинтиле бардыргандан сора, биз да кырачай-малкыар тили литература мардасыны тамалын салганга Мечиланы Кязими бла Семеланы Смайылы атларнда кеп затны тохташдырганды. Ол оюму илмуда дурус этерге ала-ны закыйликтери, жазганылары халкыны аузуунда жюрюген, бийик миллет даражалары онг береди.

Сөзсюз, бу ише уллу кыошумчулык этгенди ала сатырында Кыулианы Кыайсыны

Редакцияны кыонагы

Бусагытта халкыбызда тойла ариу өтгөнлери белгилернеди, анга уа фахмулу артисттерибиз да кыатышдыла, жыр-тепеуелери бла кыонакыны келлерин аладыла, адеттерибизни бардырууга да кыарайдыла. Алай адамларыбыздан бири Музыка театры солисти Гергьокяланы Халиматды. Ол ариу ауазы, жюрекке жеткен жырлары бла белгиледи, сора республикабызда тиширууладан биринчи болуп бардырып башлаганды тойланы. Бизни бла ушыгында ол ишини, кесини энчи жашаууну юсюнден да айтханды.

Халимат, тойланы эм кырманлыкыны бардыруу бла кыаллай бир заман кюрешесе, сора бу ишни кыолгга алыргга не зат келлендиргенди?

Алггадан аллай умутум жок эди, ол оюм артда келгенди. Кыуанчланы өтдюроп Музыка театрда башлаганма, бу жаны бла усталыгымы анда республиканы маданиятыны сыйлы кыулукчусу Тамара Сафарованы башчылыгында өсдюргөнме. Ол кезиуде концертлени, правительство, министерстволу кыйылыуаны өтдюроп турганма, алай бла сынама жыйганма

«Төрелерибиз алтын хазнабыздыла»

кыраучула бла байламлык тохташдырууда, ушак бардырууда да. Биринчи жууукларымы байрамларын, тууган кюнлери кыраганма, алай эте, акырын-акырын тойланы бардырырга да келленгенме.

Биринчи кезиуде кыйынырак болур эди. Бу ишни башлаган заманда жашырак эдим, инсанни эм кыуанч, наспыи кюнун тийишисича кырау а уллу жууапылыкды. Сора, бизни миллетле байрамны кызы хазырганына бир кесек терс да кыарайдыла. Кесим да, ол затланы эсге ала, алгга арсарлы бола да турганма, нек дегенде, торлю-торлю болумла чыгадыла, кеп торлю адамга туюбисе. Аны ючюн алгга бу ише чакырсала, ишекли бола барганма, алай артда жаратып башлаганма. Былайда мени тойгга жырларга Атталаны Азор биринчи болуп чакырганын эсгериге сөз эдим, аны ючюн анга ыразыма. Ол ингир киеуно атасы бла аны манга журмет этип, кеп ариу сөз айтхандыла – ол бир кеп хычууун көрөнген эди. Ол чакыда инсан кесин кылай жюрюте, төгерекде адамла да анга көре кыарарыкларын толусезген эдим.

Таулу миллетте тишируу тоину бардырмаган адетни бузганында да кыуанам. Былайда айра бирлеге керекди: тоину өтдюроп амал туююлду, аланы борчлары башадыла. Бу жаны бла ишленген кезиуде ичинде тойдан, кырманлыкдан сора адамла, келип, ыразылыкларын айтмай бир кере да кыалмаганма. Бир кере, тойдан сора тамата былай айтды: «Манга кыуанчны тишируу бардырылган билдиргендеринде, алгга ыразы болмаган эдим, алай сизни ишигизни көргөндөн сора, ашыгып, терс оюм этгеними анылашканма».

Санга той кыайда бардырылса ариу көрөнеди: юйдеми, ашханадамы? Аланы хар бирини да кесини ахшы, кыйынырак жерлери барды, сен аланы неде кересе?

Мен той юйде өтсе бегирек жаратама. Баям, ол гитче заманында атам, аням эгечлерини, кыарындашларыны кыуанчлары юйде өтгөнлери бла байламдыла. Тишируула аш эте, хант столланы жарашдыра, эр кишиле кыазан төгеринде кюреше, сабийле да арбазда ойнай – аланы барысында да берекет бар эди, кыартларыбыз айтханында, ол юйге келген берекет, алгышыла, огурулу тежеуле арбазда кыаладыла. Хау, кыонакыла туюей, аланы сыйлай, арыган да этесе, алай анда энчи жылынуу да сөзесе.

Юйде кеп болабыз, бусагыт хар не жабылады деп кыоркмай, жуушуну, адетинги ашыгысуз этесе, ресторанда уа киеуно, келинни чыгарыу, ата-аналаны танышдырыу, баш уа алыу эм башха төрелени беш-алты сагытаны ичинде тамамларга керекди. Алай жашауда болумлагы көре, инсанни кыуанчын юйюнде өтдюрорге амалы болмай да кыалады. Аллай кезиуде ашхананы хайырлангырга жарарыкды. Бирле аны: «Мен адамларым келип, солуп кетселе сөймө», – деп сайладыла, алгга да терсиз дегге жарамаз.

Жамауаны көбюсо, бютонда уа абадан төлю, киеула бла келин тойда терт кеседиле, гюл кысымына атадыла, бир бир кыатларында олтурадыла дегенча «жангы» төрелге ыразы болмаганын жашырмайдыла. Сени анга кез кыарамын кыалайды?

Жырыбыз да жашауубузга көреді деп, аллай сөз барды таулула. Сойсек, соймөсек да, заман торлене барганы бла адамланы жашауларына бир жангычылык кыошулмай кыалайды, андан кыуанч аман жокду. Алай, турмушубузга ол жангы затла кирседе да, ариу адеттерибизни унутурга жарамайды, аланы кылай терен мағаналары барды.

Төрелерибиз алтын хазнабыздыла, бизни борчу-буз аланы, биринчиден, сакларгады, экинчиден а, өсе келген төлөле деген өтдюрорге. Былайда атала бла батала төлене тема да көтюрюледі, хар жангы төлөде таматала жаратмаганы ышанла боладыла, аны тарыхы да көрөбиз. Алай бла жангы кийирилген адете огурусуз, ушгысуз туююл эселе, халкыга, бир адамга да заран келтирмей эселе, алгга кыажуа турурга керек болмаз.

Төреле саклыныларына абаданла, таматала жууапылдыла. Кыуш бала уханда уясында көргөнни этеди, дейди да, биз жашларыбызга бла кызыларбызга аланы көргөзюрге, мағаналарын анылаштыргга тийишисибиз. Хар инсан да кыуанчын кеси сойгенича кыуаргга эркинди. Алай манга келгенге бир затны билмесе, мен алгга тюзюн көргөзюрге, тюз жолгга салыргга кюрөшөме.

Насыпха, миллетте тойланы өтдюргөн фахмуу адамларыбыз аз туююлдоле. Алай бир-бирде алагга тарыгууларыны эшитирге тошеди, ала да асламысында той башчы асыры «көп» эди, музыканы асыры уллу этдирип, бир бирини эшитирге онг жок эди деп. Аллай кезиуде юслеринден алггадан келишим этилмеймиди?

Хау, аллай затланы эшиткенме, алай аланы юслеринден той болгуну сөлөширге керекди. Сора, тоюну бардырыкк адамны аны эндиге дери ишине көре чакыраса да, ол келип, ишин толтургандан сора, ызындан алай айтынуу тозге санамайла.

Сени оюмунга көре, тоину өтдюргөн инсан кыаллай болурга керекди: тизгин, ариу сөлөшү жаны бла. Кесинг байрамга кылай хазыранаса? Той, кырманлык эригиуу болмаз ючюн не этесе? Ол ариу тилли болурга тийишиди, сора не

тояру болумга да хазыр болурга керекди. Той кылай өтөргин алггадан билер онг жокду. Ал кезиуде киеуно бу заманда чыгарыбыз, баш ануу бу заманда алабыз деп, план жарашдыруучу эдим. Келеме сценарийни да алып, аны уа звуко-режиссёруз эслейди да, ол санга хазна жарасын дейди. Ийнанмайла. Киеуно чыгарып заман жетеди, анга хант кыангы хазырлайбыз, залда уа сабийле, бир бирни кыуулап, ойнай. Аладан бири, чаба келип, ол столгга урулады, анда болган битеу зат жерге агызылады. Звуко-режиссёр а: «Ма бусагытта окуна сценарий бузулду», – дейди.

Адеттерибизни бардыргандан сора да, той эригиуу болмазча ойнала, заууклу эришиуле, миллет тепеуеле кыурайла.

Эсинде кыалган бир болум. Зума-кыуланлы Танзиляны назмуларына Нихат Османов мактам алып, аны юсюнден жырмы береди. Бир-бирде саналы ортагга чыгарам да, ол төрелерибизден туююлду, аны кесим кыураганма, киеуно бла келинни атындан алгга кп хырны атайла. Ала, тууган эгечле, бир бирни кыучаклап сөйлөсө, манга да бир ариу, хычуун көрөнеди.

Адамла кыуанчларын тынгылы, башхаларан артха кыалмай өтдөрөбиз деп, борчха киргенлери кимге да жашырын туююлду.

Бирүленген эришип, андача этерге сөймө, артха кыалмайым демеклик терси. Атам айтыучу-ча, аягынггы жууурганынга көре соз. Хау, хар ата-ана да баласыны кыуанч кюно хар не жаны бла да жарык, иги эте сойгөнлери анылашчарды, алай борчха кириуно уа огуурамайла. Керегине, керексизине да бек кеп ача кыоратылады. Инсан онгунга көре этген ише көзге да ариуурады, айбат көрөнеди, жюреки теренине жетеди. Тоину той этген адам кесиди, аны жарык көлпюлюк, ойнаганы-тепегени, аны молк туююлду.

Халимат, алгга-кыалада юйюр кыураганса. Ол кесим сойгенича өтгөннди, сора анда төрелерибизни сакларга кюрөшөмиз?

Кыуанчны төрелерибизге тийишлиликде өтөрин бек сөз эдим, ол умутум толганды. Аны ючеулен бардырган эдиле – Газаланы Руслан, Холамханланы Кыайсы бла Мызыланы Аубекир, дагыда кеп артисте, нёгерлерим, бирге ишленген тенгерим келгенди, чакырылган кыонакы-ланы да келлерин алгандыла, аланы барысына да алай көтюргенлери ючюн ыразылыгымы билдиреме. Мени эсимде болуп, жангызда кесими тоюмда «Дискотека 80-х» тепеуеле заман юйетмей кыалган эди. Кеп адамланы көрюрге юргөннениме да, тоюм спектакльга көрюноп, бусагыт ол бошалды да, юйге барам дегенча эдим, алай заууклу өтген эди.

Көп болмай санга кызычык да тууганга, аны бла жюректен алышпайла. Юйюр кыурап, ана болгандан сора, көпле жашауга, аны мағанасына кез кыарамым торленгенди дейди. Сенде уа?

Адамны оюмун, сагышларын гитче болум окуна торлендирип кыояды, юйюр кыура а инсанни кыадырында бек уллу, мағаналы, жууулы да ишди. Мен да торленгенме – иги жанына. Ахлуларын айтханга көре, сабыр, тынч болганма. Баш ием, кыайныларым бла насыбым тутханды, ала мени анылаштыла, бир ишни башласам, болушадыла, кеп этдиредиле, мен да алгга огурулу кезден кыарайла, сөймө. Сабий тууганлай а, акылынг, халинг да толусунай торленди, нек дегенде, битеу сагышларын аны юсюнден боладыла. Ана болганыгы анылап, не жуушун да аллында баланы юсюнден сагыш этесе, кесинги да аны ючюн яргга кюрөшөсе, нек дегенде балагга да ана керекди.

Сени юйюр жашауда ариу сезимлени, эр бла бичени араларында сүймөкчиси саклар ючюн не керекди, деген соруну бардырганса. Анда адамланы айтханлары бла шагырей этсен эди, сора кесини оюмунга уа кыалайды?

Мен оюм этгенден, адам жашуа нёгерини битеу иги, осал ышанларын да бирча жюрегине алаа эсе, ала бирге насыплы болалыкдыла. Баш ием Тахир усталыгымы кылай кыарганы манга бек мағаналы эди.

Юйюр кыурагычы баш иеме усталыгыма кылай кыарганын бир неча көре сорганымда, ол анда бир чурум көрмегенин билдиргенди, алай бла арабызда бу жаны бла тийгычы болмаганын анылашканма.

Хар адамны да кылыгы энчиди. Юйюр кыурап, адам бла жашап башлаганда, инсан кесини кыалгысында да бир-бир жерлерин тозетирге, торлендирге тийишлиди. Керек жерде сөлөше, тынглай да билрге, жангызда болганга биле-клик этерге. Мен этген соруну эсеплери да анга шагытыла. Анга кыатышхан адамладан бири да молк, ача жанын сыймаганды, барысы да сезимлени, ниетлени эм башха салгандыла. Юйюрню тутхучу бир бирни эшите биле, журмет-насып этуу, багалауду, дегенди кепле. Мен а анга дагыда туююлдоле, бир бири анылап, болуша билюно да кыошарык эдим. Бирге жашап башлап, бир неча жыл озгандан сора, адамланы араларында сезимле теренирк, толур-рак да болганыларын кесими сынамында кереме. Мен ойлагандан, юйюр жашуу ол сейрикл жолочулукду.

Ушакыны КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфун бардырганды.

Хунерлик

Адам сойген иши бла кюрешип, жетишилме бола эсе, ол да насыпды. Аны алайлыгына Дебискаланы Юсюню кызы Сафият бла ушак этгенимде да туююнгенме. Ол кесини жашауун илмуга жоралаган кызыларыбыздан бириди. Мен анылашгандан, ишини, не зат бла кюрөшгенини юсюнден да эрикмей, кече-кюн да айтып турурга хазырды.

Сафият Тоу эм тау эткеде терек бахчачылыкны Шимал-Кавказ илму-излем институтуну баш илму кыулукчу-су болуп көп жылланы ишлегенди, татлы баллини жангы торлюсюн чыгарганы бла республикада угый да, битеу кыралда, андан тышында да белгиледи.

Халкыбыз Азияда болганында тууган төлөденме, – деп башлаганды ол ушакгыбызны. – Сабий эсем да, анда терек бахчаланы ариу чакгыанлары кез аллымда кыалгандыла. Школну бошаганымдан сора, Кыабарты-Малкыар кырал университетни химия-биология факультетинде окургга, биолог

Георгий Викторович Ерёмин эди. Ол битеу кыралгга белгиле, журмети бийикде жюрюген адам эди. «Бизни Сафиятны илмугга керти да кёлю бла берилгенин, фахмулулугун көрөрсөз», – деген эди. Ол да, диссертация советни келечилери да таулу тишируу ишине бийик багга бичгенди, ол чыгарганын сортланы көнг жарык боллугун айтхандыла.

Ол сейр да туююлду. Сафият суюкли жемилшени энчи алгганды, татлы баллини жетмишден аслам торлюсюн эм алагга ушашланы чыгарганды. Аладан бек сыйлылары битеу кырал каталогга кийирилгенди. Ары уа керти да айтхылык сөйрла жазыладыла. Ол башха сейрилик затладан жарашдырылган методика жыйымдык студентлени окутууда, илму иш бардырууда хайырландыла. Сафиятны алтмышдан аслам иши басмаланганды, ол санда халкыла аралы даражада да. Торлю-торлю симпозиумла, көнгөшле, семинарла кыашышып, мағаналы докладла, билдириуле этип турганды.

Дагыда бир кыошарыгы, Сафият баллилени жангы торлюлерин чыгарууда энчи амалны (тереклени кесеклерин аггачлада өсген жемиш тереклеге жалггау) хайырлануу жаны бла сынау да жыйышдырганды. Шёндюледе, терк хайыр берген алаша өсюмлю терек бахчачылык (карликовое садовство) көнг жайыла тебиреген заманда, аны мағанасы улууду, бир гектарда 1500-ге жууук терек орнатыргга, бай тирлик алыргга боллугуу бла.

Бу институтта илму иш бла көп заманын кюрөшгөн белгиле алимледен бири Ахматланы Зулейха да былай дегенди: «Сафиятны юсюнден иги сөзле не кыада деп айтылса да, артык болурук туююлдоле, кимге да сынауундан юлюш этерге хазыр болууну эди, студентлеге, илму ишини сайлаганлагга, терек бахчачылык бла кюрөшгөнлеге суюк болушханды, ыспас да тапханды. Селекция иш бек кыйынды, ол аны сайлаган адамдан кючюн, заманын, хунерин кызыгманмазын излейди. Шёндюледе, жарсыуга, илмуда жетишилме алгычча маггана берилмей эсе да, Сафият тутхан ишин солугга кетгинчи тынгылы этгени бла юлго көргөзгөнди, ол институтта элли жылдан артык заманын урунганды».

ХОЛАЛАНЫ Марзипт.

Баллини көп торлюлерин чыгарганды

усталык алыргга итиннгеним да андан болур эди. Ботаниканы жаратып, диплом ишимди да аны бла байламлы сайлаган эдим.

Сафият уруну жолу ючюнчю курсда окуган заманында башлаганды. «Рникоида орта школда биологиядан окутхан устаз ауруп, дерс берирге адам табылма кыалганында, аны ол замандагы директору Кючюкканы Махмут Азретович, ректорга келип, мени жиберирин тилеген эди. Кюндюзю бёлюмюнде окугун студентлени заочно окургга көчөрлерин суймөуик эдиле, болсада манга эркинлик береди, сабийлени химиядан бла биологиядан окутургга тоштен эди», – деп кыошханды Сафият, узак жыллада болганды ишни эсегере.

Университетни бошагандан сора, Кёндөленде, Яникойда да ишлеп тебиреге болуук эди, алай ахлуларыны айтулары бла бери, илму-излем институтха (ол кезиуде аны аты Терек бахчачылык жаны бла сынау станция эди), келеди. Андан бери иги кесек жыл озганды, кыйын-тынч болганды эсе да, сайлауна окурчунмайды.

Сафият тынч жолу, жаланда кесине тапкыны бир заманда да излемегенди. Илму ишегөчгенинде, бек кыйынна саналган селекция бёлюмю сайлаганды, суюкли жемилшени (татлы баллини, шапталны, туюк шапталны) торлю-торлюлерин сынау, жангыларын чыгаруу бла кюрешип башлады.

Татлы баллилени жюзден бай тирликли, уллу эм татыулу жемилши, сөөкледен тынч айырылган, эрте-кеч жетерик дегенча) жангы сортлада бегитирге, ол терекле кыаллай жерледе иги болууклары, айныкыларын тохташдыргга керек эдик, – дейди Сафият. Алай терк айтылганлыкыга, ол иш кыаллай бир кыйынны, заманын излегенин кеси сынамаган адам аныларлык туююлдо. Ненча торлю амалны хайырлануу көрюрге, ахыры кыалайгы жетеригин жылла бла сакларга, ненча затны эсепге алыргга тоштенди да.

Сынау ишле, институту терек бахчалары бла чекленип кыалмай, республиканы, кыонш регионланы жерлеринде да бардырылып тургандыла. «Көп кыйынны бир зауугу» дегендей да болганды. Кырк жыл илму стажы болганды Сафият суюкли жемилшени көп торлю сортларын чыгарганды. Ол санда ючюсюне кырал патент алганды. Аладан бирини аты Жаннетди, не жаны бла да огуры айтылган излемлеге келишеди. Нальчанка деген торлюсю уа суууклагга чыдамдыды, бай тирлик береди, жемилшери улуудула. Баллиле жауунлу жыллада, алгын жарылып, жарасуз болуп кыалыучу эселе, бу сорт ол затха хорлатмайды.

Сафият баллилени кеси чыгарган ючюнчю торлюсюн Кыулианы Кыайсынга атаганды, аны атын жюрютсөн деп. Ол тереклени жемилшери июнь айны ортасында бишедиле. Бай тирлик береди. Жемилшери

ариу сыфатлыдыла, улуудула, татыуудула, витаминледен байдыла.

Алим тишируу селекция ишин андан ары бардырганды. Лилге, Фариза, Балкарочка, Волшебница, Балкарская эм башха жангы сортларны кыагытларын жарашдырып, битимлени торлю-торлюлерин сынау бла кюрөшгөн организацияга (Госсортиспытание) жибергенди. Ол чыгарганды сорта, гибридилер Украинада, башха тыш кыраллада да сыналдыла.

«Жангы сорту кыалай боллугу бийыл ачыкыларын деп турганлай, терекле ариу чакырган кезиуде сууук кюнле болуукларыны юсюнден билдиредиле. Дыгаласка кыалама. Кыалай тынчайырк эдим? Кече тереклени кыатларына барам, ичими кыоркчу алып саклайла...» Алай кыйгытылы кюнлери көп болганыларына не сөз, алай Сафиятны юсюнден хапарымда бир затны энчи билдиргим келеди. Кыуанчлы ана сабийини юсюнден кыалай эркелетуу бла айта эсе да, кеси өсдюргөн сортланы, балли тереклени юслеринден ол тоз алай, уллу суймөклик бла хапарлайды.

Сафиятны юсюнден биргесине ишленген да бек суюк, ыспас этип айтхандыла. Белгиле алим, институту директоруну кыулууну толтургунан Бакуланы Жамал былай дегенди: «Сафият кандидат диссертациясын 1988 жылда Кыобандатгы кырал аграр университетте махтаулу кыоруулаганды. Аны илму башчысы академик, эл молк илмуланы доктору, профессор

1807 жылда 28 августда Кавказгъа къонакъгъа жолюучу, востоковед Юлиус Клапрот келеди. 1817 жылда басмаланган «Путешествие в Грузию и Кавказ» деген китабында къарачай-малкъар халкъны юсюнден ол былай сагъынады: «Мегрелле бла имеретинле алагъа карачили дейдиле. Къарачайлыла деб а алагъа бийлери Къарачаны аты бла аталганды», - деп жазады алим.

Китапта ол къарачайлылары бла таулулары элдерини, къоншу миллетлени да санайды. Динни юсюнден а быллай шартланы белги-

Жолоучула Малкъарны юсюнден

Малкъар Россейге къошулгандан сора таулулары башха халкъла бла экономика, политика, культура байламлыкъланы бютюнда кенгертирге онглары болганды. XVIII—XIX ёмюрлерде Малкъарны географиясына, тарыхына, халкъны жашау турмушуна, культураны сейир ёсгени эсленеди. Бери тыш къыраллы, россейли экспедицияла къуралып, тинтиуле бардырылып башлайдыла. Гольденштедт, Рейнегг, Паллас, Потоцкий, Клапрот, Бларамберг эм кёп башха алимле кеслерини китапларында таулулары юслеринден сейир шартланы басмайдыла.

«Гюржюле бла къоншуда жашайдыла, алагъа Басиан дейдиле»

ли этеди: «Къарачайлыла, малкъарлыла, чегемли-леча, алгъаракълада мажюсю динни тутхандыла. Алай бюгюн а анда ислам кенг жайылды. Ала тонгуз этни ашамайдыла. Бир 30 жыл мындан алгъа дин къуллукчу Исхакъ Эфенди болушлугу бла мында

ислам тохташанды. Бюгюн иймамны аты да Исхакъды, минарадан азанны Гучай къычырады, молла уа Османды», - деп жазылыпды китапта.

Анда къарачайлылары тыш сифатларыны, санларыны, терилери акъ, кёзлери къара болгъанларыны,

аланы араларында ногъайлылагъа неда татарлылагъа ушаш кёзлери инчи келе тюбемгенлерини юслеринден да харалайды. Андан сора да, ол къарачайлыла (малкъарлыла) ариу миллет болгъанлары, ала монгол расагъа кирмегенлерин да айтады.

Китапта Орусбийланы юслеринден ала да къарачайлыла деп жазылыпды. «Элде 150 ююр жашайды. Мында Къарачайдан келген ююрлерден сора да, Дербентден, Андреевдан кечгенле да асламдыла... Анда 400 ююр барды. Эл Чегем эм Шаурдат череклени арасында бек бийик эм квалры таулары этеклеринде орналынды. Ала бийлеге, ёзденлеге, чарлагъа юлешиндиле. Ёзденле бийлеге къуллукъ этмезге эркиндиле... Аланы малларыны саны жокъду, атлары асыры ууакъдан, ауур жюк ташыргъа жарамайдыла, болсада таулада адамны айландырырча къуралдыла. Аны ючюн аланы имеретинле бла мегрелле сюйюп сатып аладыла. Малкъарлыла гюржюле бла къоншуда жашайдыла эмда алагъа Басиан дейдиле. Таулада ташдан ишленген эски килсалагъа кёре, бурун заманда

халкъны саны кёп эди. Уллу Эл деген ауул Чегем черекни тийресинде орналынды, анда бузулгъан килсаланы мурдорлары къалгандыла, кеслери да тик къаяда ишленилды. Бери тар, жияннга ушаш айланч жол барады. Аны къыйырларында темир чалдиш салынылды. Паллас мында бурун заманда къалгъан китапланы бетлерин тапханын билдиргенди. Аладан бири грек тилде жазылгъан Жангы Заветди. Къалгъанлары уа грек тилде дин китапладыла», - деген шартланы белгиленди алим китабында.

Дагъыда ол Малкъарда жаныуарла кёп болгъанлары, аланы байрамлада къурманлыкъ этгенлерин да айтады. «Малкъарлылагъа черкесиле балкар (малкъар таулула), грузинлиле - басиани дейдиле. Малкъарлыла 1200 ююр боладыла, ала Черек, Псыгансу, Аруан черекле чыкъгъан жерде жашайдыла. Басиатла, малкъарлылары бий тукъумлары, даражларына кёре къабарты уорлагъа тенгиле. Грузин таурулагъа кёре уа, аланы ата-бабалары осетинлиле болгандыла. Алай бу оюмгъа энтта шагъатла табаргъа керекди. Холам эл а бийик таулада къуралгъан Холам черекни жагъасындады. Анда сванла жашайдыла. Ала бюгюн да имеретинлиле кийиндиле. Сванла къуру Холамда угъай, Къашха Тауда да бардыла», - деп жазганды китабында Клапрот.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Ыспас

Жылыулу чакъла

Газетибизге жазылуу кезиуде кёп тынгылы жаш бла танышдым. Эрттеден бери кёрмей тургъан шагъарейлеге да тюбедик Хар таулу халжарында малы, бахчасында бай тирлиги, ашханасында келини, бешигинде сабии болурга керекди. Аны бла бирге уа ёз тилинде чыкъгъан «Заман» газетни алыргъа керегин да биз ушакъ этген жашлагъа аныгъатлыр керги жокъ эди. Адамларыбыз, биз айтханга къулакъ салып, жазылуу кампаниядан арта турмагъандыла. Барысына да ыспас этип, ыразылыкъ къагытла да бердик.

Тиллерин, жазмаларын, газетлерин да сюйген жашланы барын да санап чыгъалмайбыз, алай бир къауумуну атларын сагъынайыкъ: Атабийланы Валерий, Ахметланы Назир, Бабаланы Заур, Бичиланы Байдуллах, Биттирланы Алим, Гюзойланы Рашид, Заммайланы Магомет, Тетулану Илияс, Тохаланы Къурман, Сардианланы Хусейн, Мамайланы Илияс, Мамайланы Марина, Макитланы Талип, Мисирланы Мурат. Была эм башха жашларыбызны, къызларыбызны хайырланлыкъдыла. Компанияда чыкъгъан газетлени арасында тиражыбыз кёп болуп алчы берге чыкъдык. Жазылуу ишде болушханла барысы да Аллахдан ыразылыкъ тапсыла.

Жангы жылы алланда солуу кюнледе ариу табиगत болгъан жерлеге баргъан эдик. Чегем чучурулада болдукъ.

- Сизни келиригизни билип, къой союп, этни къазандан чыгъарып заманнга нечик тап жет-

дигиз, - дейди Тохаланы Къурман, ол тийреге солурга келген къонакъларын да тынгыла.

- Аллах ыразы болсун, былайда къурманлыкъ малланы кюн сайын да соя тур, - деп, жангы жылыны алгъыш бла башлагъандан сора, дагъыда бир эки сёз къошаргъа эркинлик алдык. - Жолдашла, Тохаланы Къурман былайгъа къалайды да солурга келген къонакълагъа эрттеден таныш, жууукъ адамча тюбегин барыбыз да билебиз. Алай ол ёз миллетини маданиятына да сакъды. Бу жангы жылда «Заман» газетте жазылуу бардыргъанда болушчаны ючюн ыспас къагытны Тоха улугъа берирге манга бюоргъан эдиле. Ол жумушну тындырайыкъ, - дегенимде, къарс ургъанла да чыкъдыла.

МАМАЙЛАНЫ Алий.

Онгуруу

Сабийлени окууларына жарарча саугъала

РусГидро компанияны Къабарты-Малкъарда бёлюмю сабий чыгъармачылыкъны «Кюн шахар» академияда хунерли сабийлеге къуралгъан лицейде компьютер классны жангы техника бла жалгъатханды. Ары берилген ноутбук, клавиатура эмда башха затла окутууда хайырланлыкъдыла. Компанияда айтханларына кёре, оборудование бек тынгылыды, къайсы торлю ишледе да жетиширди. Анда жалгъан интеллект сферада илму тинтиуле бла кюреширге, битеурросей олимпиадалагъа да хазырлангырга жарарыкыды.

Сабийле бу техниканы къыш каникулдан чыкъгъанлай хайырланып башлагъандыла. Лицейни башчысы Джаппулану Тамара РусГидрога жорекден ыразылыгъын билдиргенди: «Бу саугъа хунерли сабийлени окутуурга эмда айнытыргъа себеплик этуу бла къалмай, аланы жетишилери, жалгъан интеллект сферада онгларына шагъатлыкъ этеди. Жаш тинтиуле уа жангы затла куруаргъа, чыгъармачылыкъ эмда илму оюмларын толтурурга итинирдикле».

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Спорт

Россейни биринчилигине

Къатышырыкыды

Грозныйде 16 жыллары толмагъан жашланы араларында эркин тутушуудан СКФО-ну биринчилиги бардырылганды. Анга Чеченден, Дагъыстандан, Ингушетиядан, Шимал Осетия-Аланиядан бла бизни республикадан 400-ге жууукъ гёжеф къатышханды.

Къабарты-Малкъардан спортчула анда бийик усталыкларын, къаруларын да ачыкълагъандыла. Кеслерини къауумларында Хасаулану Салих (68 кг.) бла Тембулат Бакаев (38 кг.) хорлагъандыла. Кюмюш эм доммакъ майдалла да төртюшер болгандыла. Бу эришледе алчы жерлеге чыкъгъанлагъа Россейни биринчилигинде тутушурга эркинлик берилгенди, ол а мартада Владикавказда болдукъду.

«Кюмюш» бла къайтхангы

Къабарты-Малкъар къырал аграр университетни аспиранты Толгурлану Зулейха джуджитсуну бразилия тюрлюсюнден дуняны чемпионатында экинчи жерни алганды.

Эришүү Краснодарда ётгенди. Зулейха анда джуджитсуну Но-Ги бёлюмюнде сермешгенди. Къыз ММА-дан бла панкратиондан спортну устасына кандидатты, Россейни ММА-дан жыйымдык къауумуна киреди.

Гёжефлерибизге — аслам майгъал

Нальчикде самбодан СКФО-ну чемпионаты бардырылганды, анга 14-16-жыллыкъ спортчула къатышхандыла.

Республикабызны келечилери анда алты майдал къытхандыла. Кеслерини къауумларында «алтынланы» Къудайлану Беслан (46 кг.), Атан Биочев (71 кг.) бла Атир Мамиев (79 кг.) алгандыла. Экинчи жерге - Мызыланы Хажу-Муса (79 кг.), ючюнчюге уа Къудай-

ланы Ислам (46 кг.) бла Тамерлан Каншоев (49 кг.) чыкъгандыла.

Жашланы тренерле Шауаланы Ханафия, Холамханланы Рустам, Олег Махов эм башхала юйретдиле.

Спортчула бу жетишилери бла битеурросей эм халкъла аралы эришюледе тутушурга эркинликни къоруулагъандыла.

Эм кючюлени араларында

Наро-Фоминскде грек-рим тутушуудан Россейни Олимпиаданы аллында чемпионы бардырылганды, анга къыралны 49 регионундан эм кючлю 300-ден аслам гёжеф къатышханды.

Эселлеге кёре, республикабызны спортчулары алты майдал къытхандыла. Биринчи жерге Виталий Кабалоев (55кг.) чыкъганды, алай бла ол бешинчи жерге Россейни чемпиону болганды. «Кюмюшлени» Локияланы Жамболат (63кг.) бла Марат Кампаров (130кг.) алгандыла, «доммакъла» да юч болгандыла.

Ырыскыны — жандоурулукъгъа

Нальчикде шахматладан «Биз бир юйорбюз» деген чакъыруу бла жандоурулукъ эришю бардырылганды, анда жыйылгъан битеу аха Сулейман Шогеновну ата-анасына берилгенди.

Эришюге 50 адам къатышханды. Сабийлени араларында Асланбек Хамжув — биринчи, Инал Темиров — экинчи, Беслан Хамжув да ючюнчю болгандыла. Къызчыкълада Улбашланы Амина хорлагъанды, экинчи жерге

Вероника Николаева, ючюнчюге уа Мирзойланы Лилана чыкъгандыла.

Абадан спортчулада эм иги Вячеслав Нартоков ойнагъанды. «Кюмюшлени» - Токуланы Валерий, «доммакъны» - Аскер Кушхов къытхандыла.

КУЛДЧЛАНЫ Зульфий.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини депутатлары эмда аны Аппаратында ишлегенле КъМР-ни Парламентини 1-чи, 2-чи эмда 5-чи чакъырууларыны депутаты, Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентинде Жамуат советни таматасыны орунбасары **ГУГОВ Владимир Рашадовиче** анасы **ГУГОВА Людмила Даниловна** ёлгенине бушуу этгенлерин билдирдиле эмда къайгы сёз бердиле.

Маданият

Энчи магъаналы чыгъармала

Быйыл 27 январьда Ленинградны фашист къуришудан азатлауа 80 жыл толады. Къабарты-Малкъар Республикада да ол кюннге жоралп тюбешиле къураладыла. Бу кюнледе уа Суратлау искусстволаны А.Ткаченко атлы музейнде эки кёрмюч ачылганды. Бири огъарыда сагъынылгъан датагъа атылып «Блокадной вечности страници» деген ат бла, экинчиси уа белгили поэт Александр Пушкин туугъанлы 225 жыл толгъанына - «Напеву Пушкинскому втор...»

Музейни фондунда белгили суратчылану блокадагъа жоралангъан чыгъармалары салынгандыла. Ол ишлени хар бирини да терең магъанасы барды, ала адамны жюрегине жетип, кёлюн толтурадыла. Ол чыгъармала хайт деген эр кишиле ата журтларын къоруулагъан кезиуде, аланы аналары, сабийлери ашыз, суусу къалып, артыкылыкъны азабын чекгенин ачыкълайдыла. Сабийлери андан ёле тургъанда, аналары не этерге билмегенлей, кёз жиямуклары агъа тургъан сурат а бюгюн да ачытды жюреклени.

- Бюгюн мында бек аламант ишлени кёрюрге амал барды. Тин-ниет хазна жангыз искусствону хайры бла ёседи, аны себепли быллай магъаналы кёрмючлеге жаш тёлнюно

келтирирге борчлубуз. Кёпле, жарсыуа, быллай магъаналы музейбиз ишлегенин, аны фондунда Россейни белгили художниклерини, скульпторларыны магъаналы чыгъармалары болгъанларын билмейдиле. Искусство не жаны бла да инсанны айныуна себеплик этеди, тарыхны ачы, къууанч кезиулерин эсде тутаргъа онг береди. Аны себепли белгилерим, кёрмюч ай чакълы бардырылганды, сабийлени келтирип, бу чыгъармала бла танышдырыгъыз, билмилерин ёсдюрюгюз, - дегенди КъМР-ни Парламентини Маданият, гражданду обществону айнытуу эм инфраструктура политика жаны бла комитетини башчысы Заурбек Кумалов.

Дагыда ол Ленинград блокаданы юсюнден айта, ол бизни тарыхыбызда

бек ачы кезиуде болгъанын чертгенди. Жаш тёлнюно аны унутмагъа чакъырып, энди ол къыйынлыкъ къайтарылмазча төжегенди. Бюгюнлюкде да нацизм бла уруш этген жашларыбыз хорлам бла сау-саламат юйлерине жыйышсынла, дегенди.

КъМР-ни халкъ художниги Анатолий Жиллов кёрмючлени барысына да келгенин айтханды. Алай бюгюн мында бир-бир чыгъармаланы би-

ринчи кере кёргенин чертгенди. Жангы жылы биринчи кёрмючю уа Александр Сергеевич Пушкинни юбилейине атагъанына къууанганын жашырмагъанды. Поэт кезиуде жазгъандан сора да, аламант суратла ишлегенин да белгилегенди ол.

Эки экспозицияны аламант чыгъармаларын кёрюрге сюйгенлеге деп кёрмюч 18 февральда дерни ишлеркиди.

ТЕМУККУЛАНЫ Амина.

УФСБ

Тутмакъгъа — ёмюрден ахыргъа

РФ-ни ФСБ-сыны КъМР-де Управлениасыны къуллукчулары ич ишле органланы келечилери бла бирге наркотиклени законсуз сатыу-алыууа къажуу излеу-тинтиу жумушланы толтургъан кезиуде 39-жыллыкъ чегемлини аманлыкъны ишин тыйгандыла. Ол башха регионладан республикагъа наркотиклени жюрютоуну кюаргъа умут этгенди.

Аны кийимлерин эм жашагъан жерин тинтен

Жамауат

Тилеклеригиз бла тарыгъуларыгыз бар эселе

РФ-ни Суд приставларыны федерал службасыны КъМР-де Управлениасыны оюучулары, инсанла бла тюбешип, ведомствону иши бла байламлы тарыгъулагъа бла тилеклеге тынгылайдыла. Алай бла Управленианы башчысы ич службаны полковниги **Бауаланы Ахмат** хар орта кюн 14 сагъатдан 18 сагъатха дерни жамауат бла тюбешеди.

УФСБ-ны башчысыны орунбасарлары ич службаны полковниги Хусейн Танашев эм ич службаны капитаны **Наталья Литовка** бла уа баш кюн 14.00 сагъатдан 18.00 сагъатха дерни тюбеширге онг барды.

Ведомствону аппаратыны бёлюмлерини таматаларына тарыгъулары хар баш кюн билдирирге жарарыкыды. Ала эрттенликде 9

сагъатдан ингирде 18 сагъатха дерни ишлейди (13-14 сагъатда — солуу кезиуде). УФСБ-ны жер-жерли бёлюмлерини оюучулары бла хар геурге (9 сагъатдан 13 сагъатха дерни) эм орта кюн (14 сагъатдан 18 сагъатха дерни) тюбеге болуукъду. Аланы орунбасарлары бла уа - бараз кюн (сау кюнню, 13-14 сагъатда — солуу кезиуде). Суд приставла уа хар геурге кюн (9 сагъатдан 13 сагъатха дерни) эм орта кюн (14 сагъатдан 18 сагъатха дерни) тынгылайдыла тарыгъулагъа бла тилеклеге. Дагыда дежурный пристава да барды. Ол а хар кюн да ишлейди - эрттенликде 9 сагъатдан ингирде 18 сагъатха дерни (13-14 сагъатда — солуу кезиуде).

ТОКЪЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Сурат этюд

КЪЫШ

Суратны ХОЛАЛАНЫ Марзият алганды.

УЧРЕДИТЕЛЬ: КЪАБАРТЫ-МАЛЪКАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редактору орунбасары),
ЖАНГ УРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редактору орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМАЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЫ:
Редактору приёмны — 42-63-01.
Баш редактору орунбасарлары — 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь — 40-03-24.
Секретариат — 40-93-62. Корректорла — 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право — 42-24-02, 42-67-68.
Экономика — 42-66-73.
Култура — 42-66-76.
Социал ишле — 42-75-82, 40-59-18.
Курортла, туризм эм спорт — 40-39-93, 42-66-71.
Окъуучула бла байламлыкъла жюрютоу эм жазылуу — 42-37-94.
Эчи корреспондент — 42-68-72.
Операторла — 42-66-85, 40-28-97.

Редакция авторла бла къагыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала арта къайтарылмайдыла.

Газетде басмалангъан материалда айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишимге болуукъду. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машина бла жазылгъан 5-6 бет) кёнюн алмайды.

Газет Связны, информация технологиялары эмда асламлы коммуникациялары ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениасында 2016 жылда 19 декабрде регистрация этилгенди.

Регистрация номер — ПН № 07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа «КъМР-Медиа» ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Издательство «Южный регион» ООО-ну типографиясында басмаланганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Нильский орам, 5а

Газетлени ислерине тапшыруу ючюн КъМР-ни почта связны федерал Управлениасы жууаплыды.

Телефона: 76-01-21

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни «Роспечать» акционер обществосу жууаплыды.

Телефон: 42-69-34

Газет ыйыкъда юч кере чыгъалды — геурге, орта, шабат кюнледе.

Номерге графикте кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынганды

ГАЗЕТНИ ПОМЕРНИ ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Османланы Хайса - дежурный редактор, Кучукланы Сафият, Кетенчланы Зульфийа - жууаплы секретарыны орунбасарлары; Гезияланы Валентина (1-чи бет), Бийчеккуланы Жаннета (2-чи бет), Ахматланы Люза (3-чо бет), Зезаланы Лида (4-чо бет) - корректорла.

Тиражы 1740 экз. Заказ № 108

Багъасы 10 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин аты проспекти, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru